

Україна у фокусі

13 – 19 січня

2014 року

ЗМІСТ

I. Огляд політичних подій за тиждень	3
II. Аналітична довідка.....	7
Під покровом бюджету: побудова поліцейської держави?.....	7

I. Огляд політичних подій за тиждень

13
січня

У Маріїнському парку поруч Верховної Ради тисячі прихильників Партії регіонів розгорнули військові намети та польові кухні. Головна вимога мітингувальників до парламенту – терміново ухвалити держбюджет на 2014 рік. Мітингарі звернулися до столичної влади з вимогою розблокувати вулиці у центрі столиці, а в разі ігнорування їхніх вимог, пообіцяли самостійно розібрати барикади на Хрещатику.

Державний бюджет-2014 можуть ухвалити цього тижня – в цілому і без обговорення. Про це повідомив спікер Володимир Рибак. Як зазначив голова парламенту, це станеться за умови, якщо опозиція блокуватиме роботу парламенту. Опозиціонери ж, у свою чергу, заявляють, що готові до співпраці лише після звільнення міністра внутрішніх справ Віталія Захарченка, розформування спецпідрозділу «Беркут», звіту генпрокурора щодо невиконання закону про амністію та створення комісії з розслідування побиття активістів Євромайдану.

14
січня

Верховна Рада зібралась на своє перше засідання у новому році. Але президію та трибуну одразу заблокували депутати від опозиції. Опозиціонери вимагають виконання усіх вимог євромайданівців, зокрема – відставки уряду, міністра внутрішніх справ Захарченка, ліквідації спецпідрозділу «Беркут». Тим часом, парламентська більшість готова виконати лише одну вимогу опозиції – створити тимчасову слідчу комісію з виконання Закону про амністію учасників антивладних масових акцій протесту, щоб ухвалити держбюджет на 2014-й рік.

Народний депутат Анатолій Гриценко повідомив про вихід із фракції «Батьківщина». Свій крок він пояснив неможливістю впливати на рішення, що ухвалюють у фракції, а також інцидентом, коли його позбавили права участі в засіданнях «Батьківщини». Анатолій Гриценко наголосив, що залишатиметься в опозиції як позафракційний.

15
січня

Окружний адмінсуд Києва за позовом Київської міськдержадміністрації заборонив проведення акцій протесту у центрі Києва до 8 березня 2014 року. Зібрання планується заборонити на Європейській і Михайлівській площах, у парку Шевченка, на майдані Незалежності та всіх прилеглих до них вулицях. КМДА вважає, що проведення запланованих мирних зібрань створює загрозу національній безпеці, громадському порядку та правам і свободам громадян.

До активістів Автомайдану, які здійснювали протестні рейди до резиденції президента України Віктора Януковича в Межигір'я та інших посадовців вже другий тиждень застосовують репресії – викликають на допити, відбирають водійські права, арештовують рухоме майно.

16
січня

Верховна Рада України ухвалила державний бюджет на 2014 рік. За це рішення проголосували 249 народних депутатів із 261 зареєстрованого в залі. І хоч опозиція заблокувала спікера Володимира Рибачака у його кабінеті, засідання провів перший віце-спікер Ігор Калетнік.

Опісля ухвалення бюджету провладна більшість у Верховній Раді підняттям руки проголосувала за низку законопроектів, які, зокрема, впроваджують кримінальну відповідальність за наклеп і екстремістську діяльність. Крім того, депутати внесли зміни до Кримінального кодексу, якими посилили відповідальність за масові заворушення, блокування і захоплення державних і громадських будівель, натомість підтримали посилення захисту суддів та працівників правоохоронних органів. Опозиція заявила, що закони ухвалено з порушеннями регламенту Верховної Ради й охарактеризувала їх суть як «державний переворот».

Верховна Рада ввела в українське законодавство таке поняття як «громадська організація – іноземний агент». Відповідні зміни до закону «Про громадські об'єднання» і Податковий кодекс передбачені законом «Про внесення змін до закону України "Про судоустрій і статус суддів"». Відтепер громадське об'єднання, яке для забезпечення своєї діяльності отримуватиме кошти або майно від іноземних держав, вважатиметься «виконуючим функції іноземного агента». Згадка про «іноземних агентів» повинна бути присутньою у всіх матеріалах, які поширює ця організація, в тому числі через ЗМІ та в Інтернеті. Така організація також щомісяця має подавати до реєстраційного органу звіти про отримання та фактичне використання коштів, а також про плани своєї діяльності.

17
січня

Депутат від «Батьківщини» Анатолій Гриценко складає депутатські повноваження. Про це він написав на своїй сторінці у Facebook. Політик заявив, що не може працювати у Верховній Раді, «яка своїми законами порушує базові конституційні права 45 мільйонів громадян і замість зміцнення демократії та верховенства права перетворює Українську державу на диктатуру». Політик висловив сподівання, що його виборці його зрозуміють.

Більше сотні громадських організацій оголосили повну мобілізацію на Майдані Незалежності у Києві, ухваливши відповідне звернення. Поштовхом до цього стала ситуація в країні та ухвалення 16-го січня антигромадських законів, що «запроваджують диктатуру». «Лише масовий і негайний опір народу може зупинити злочинців і захистити людей від масових репресій. Настав час кожному стати на захист своєї свободи, своїх

родин, своєї країни» – йдеться у зверненні. Під зверненням підписалась значна кількість громадських та політичних організацій.

Ухвалення нових законів викликало негативну реакцію західних політиків та офіційних осіб, а також міжнародних правозахисних організацій. Рішуче засудили ухвалені Верховною Радою закони міжнародна організація Freedom House, президент Європарламенту Мартін Шульц, Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики і політики безпеки, віце-президент Європейської комісії Кетрін Ештон, міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайєр, Голова Комітету Європарламенту у закордонних справах Ельмар Брок, посол Європейського Союзу в Україні Ян Томбінські, єврокомісар з розширення і європейської політики сусідства Штефан Фюле, міністр закордонних справ Швеції Карл Більдт, комісар з прав людини Ради Європи Нільс Мужнієкс, міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський, экс-голова Європарламенту Єжи Бузек, представник з питань свободи засобів інформації ОБСЄ Дуня Міятович. У Державному департаменті США переконані, що ухвалені закони є недемократичними. Зокрема Державний секретар США Джон Керрі заявив, що вони порушують норми ОБСЄ та ЄС і «позбавляють народ України права та шансу на майбутнє».

У неурядовій міжнародній організації Transparency International, що спеціалізується на боротьбі з корупцією, виокремили закон «Про судоустрій і статус суддів», вимагаючи жорстоких санкцій для всіх причетних до його прийняття та набрання чинності.

Віктор Янукович підписав низку законів, які Верховна Рада ухвалила 16 січня без обговорення. Про це повідомив офіційний сайт Адміністрації президента. Серед них – так званий закон Олійника – Колесніченка, яким, зокрема, визначено порядок реєстрації та функціонування громадських організацій – «іноземних агентів»; запроваджено кримінальну відповідальність за наклеп і екстремістську діяльність, а також за втручання в роботу інформаційних ресурсів органів держави; посилено кримінальну відповідальність за масові заворушення, блокування та захоплення будівель тощо.

У владі відбулися кадрові зміни. Президент України Віктор Янукович звільнив Сергія Львовича з посади голови Адміністрації президента і призначив його своїм радником. Президент звільнив і генерал-полковника Геннадія Воробйова з посади командувача Сухопутних військ Збройних сил України. Крім того, подали у відставку прес-секретар президента України Дарина Чепак і директор Національного інституту стратегічних досліджень Андрій Єрмолаєв.

19
січня

На восьмому Народному віче лідери опозиції оголосили план дій, який передбачає створення народних органів влади і проведення виборів до Київської міськради та створення нової Конституції. Опозиціонери закликали народ не визнавати закони, ухвалені 16 січня 2014 року, які встановлюють диктатуру, й провести всеукраїнське народне голосування з висловлення недовіри Президентові України Віктору Януковичу та його відставки у конституційний спосіб.

В свою чергу організатор Автомайдану Дмитро Булатов заявив, що людям від опозиції зараз потрібен лідер спротиву, який не побоїться взяти на себе відповідальність. А учасник Автомайдану Сергій Коба закликав «автомайданівців» їхати до Верховної Ради і стояти ти там доти, доки «не відмінять ганебні закони (ухвалені нардепами 16 січня)».

По завершенні виступів лідерів Євромайдану радикально налаштована частина мітингувальників рушила до Верховної Ради. Однак на вулиці Грушевського, де за кількості метрів до будівлі парламенту, їх зустріли лави внутрішніх військ і спецпідрозділи «Беркут». Намагаючись прорвати кордон правоохоронців, вони почали розгойдувати техніку, яка перекривала проїзд, та відтягнули автобус внутрішніх військ. Активісти ультра-правої радикальної організації «Правого сектору» застосували палиці, петарди та каміння з бруківки. У сутичці з протестувальниками міліція застосувала звукові і димові гранати, водомети, чути було й постріли. Погасити зіткнення сторін спробував лише єдиний лідер опозиції Віталій Кличко, але контролювати ситуацію йому не вдалось.

Лідер УДАРУ Віталій Кличко з групою народних депутатів поїхали до Межигір'я, щоб зустрітися з Віктором Януковичем і закликати його припинити силове протистояння. На територію резиденції президента охорона пропустила лише Віталія Кличка.

II. Аналітична довідка

ПІД ПОКРОВОМ БЮДЖЕТУ: ПОБУДОВА ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ?

16 січня у Верховній Раді (ВР) пропрезидентська більшість у складі Партії регіонів (ПР), Комуністичної партії України (КПУ) та частини позафракційних проголосувала за прийняття державного бюджету на 2014 рік. Одразу після цього внаслідок активізації опору опозиційних депутатів перший заступник Голови Верховної Ради Ігор Калетнік вирішив змінити процедуру голосування наступних законів на підняття рук. Унаслідок голосування за такими правилами було оголошено про ухвалення закону №3879 «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян», який суттєво обмежив права та свободи громадян, зокрема свободу зібрань і свободу слова, а також створив перешкоди для діяльності громадських організацій. При цьому прийняття усіх законів супроводжувалося грубими порушеннями законодавчої процедури, що поставили під сумнів їхню легітимність.

*Навіщо провладні депутати прийняли закон №3879?
Якими можуть бути його наслідки?*

Попри продовження переслідувань учасників Майдану протягом останніх тижнів прийняття закону №3879 та його зміст стали великою несподіванкою для учасників політичного процесу в країні. Більше того, за свідченнями очевидців, не знали про ці законотворчі нововведення й багато депутатів ПР: так, згідно з офіційними даними парламентської канцелярії, законопроект було зареєстровано ще 14 січня, однак його текст з'явився на сайті ВР лише в день голосування. Зрозуміло, що зважаючи на вкрай неприємний для опозиції зміст закону, жодного обговорення цього документа в профільних комітетах так само не було проведено. Було грубо порушено й процедуру, адже закон одразу було ухвалено за основу та в цілому – без будь-якого рішення парламенту про його розгляд за скороченою процедурою. Зрештою, спосіб голосування за закон став

апогеєм законодавчого нігілізму: голова лічильної комісії, чие існування не було підтверджено жодним рішенням парламенту, озвучив потрібну для прийняття закону цифру без будь-якого підрахунку піднятих рук депутатів.

Зміст і обсяг законодавчої ініціативи вразив навіть більшість критично налаштованих до нинішньої влади експертів й оглядачів. Його положення спрямовані проти практично всіх категорій населення, які є потенційними носіями загрози для нинішньої правлячої команди. Безпосереднім учасникам мітингів, зокрема, новий закон забороняє носити маски, каси та формений одяг, блокувати державні установи та приватні житла, встановлювати палатки, сцени чи звукову апаратуру без дозволу міліції та організовувати автоколони у складі більш ніж п'яти машин без супроводу правоохоронних органів,

а також ставить перед загрозою суттєво жорсткіших каральних заходів. Журналісти і ЗМІ можуть постраждати від криміналізації наклепу, який депутати ПР намагалися включити в законодавство ще два роки тому. Громадські організації, у свою чергу, з допомогою цього закону намагаються перевести у статус «іноземних агентів», посиливши таким чином державний контроль над їхньою діяльністю та створивши інструмент їх ліквідації в разі невиконання нових вимог. Більше того, ціла низка нововведень обмежує права усіх без винятку громадян України: заборона екстремістської діяльності та закликів до екстремізму, який визначений надто широко й маніпулятивно, можливість обмеження доступу до інтернету і закриття сайтів за поширення «небезпечної» інформації, а також можливість вручення судової повістки та проведення судових засідань заочно (остання новела була включена в окремий закон).

Причини ухвалення закону були досить очевидними. В умовах продовження протестних акцій в Києві та регіонах, які тривають уже майже два місяці, президентська команда, вочевидь, задумала прийняття цього закону як елемент стратегії з ліквідації цих акцій. Відповідно, першочергове завдання полягає в тому, аби залякати та зневірити діючих і потенційних учасників протестів, звівши таким чином потенціал продовження акцій нанівець. Крім того, прийняття закону можна розглядати і як новий механізм боротьби з будь-якими проявами політичного інакомислення в країні, зокрема як

спосіб тиску та контролю за діяльністю тих секторів суспільства, які є незалежними від влади – передусім ЗМІ та громадських організацій. З іншого боку, зважаючи на подібність законодавчих нововведень до аналогічних російських законів, їх прийняття могло також стати своєрідною платою за фінансову допомогу, яку Москва надала Президенту Віктору Януковичеві. Тим більше, що українсько-російські стосунки вже мають прецедент подібного обміну економічної допомоги на політичні поступки: саме таку природу мали Харківські домовленості 2010 року.

Втім, оцінювати масштаби практичного застосування прийнятих законодавчих новел поки важко. Зважаючи на велику кількість нових репресивних норм, ступінь їх застосування найближчим часом, вочевидь, різнитиметься, однак у цілому існують підстави припустити, що вони є радше способом залякування і попередження, аніж програмою дій. З одного боку, представники влади, вочевидь, побоюються вдаватися до різких рухів, поки протести на Майдані тривають. З іншого боку, застосування нових норм потребуватиме побудови в Україні повноцінної поліцейської держави. Разом з тим, поточна фінансова ситуація в державі та загальний стан державної управлінської вертикалі навряд чи дозволять втілити цей задум в життя. Іншими словами, головною перешкодою до активного застосування закладених у законі репресивних норм є слабкість самої держави, якій украй бракує ресурсів

навіть для виконання своїх першочергових завдань.

Цікаво, що ідеологія поліцейської держави прослідковується і в інших положеннях закону, які стосуються додаткових гарантій захисту суддів та заборони розповсюдження відомостей про них і працівників правоохоронних органів. За таким благородним намаганням захистити співробітників органів дотримання та захисту правопорядку, вочевидь, стоїть той простий факт, що нинішня команда намагатиметься втримати свою владу, спираючись на силові структури і суди. Утім, така спроба завоювати лояльність суддів і

міліціонерів навряд чи матиме успіх без здатності постійно фінансово стимулювати їхню діяльність. З іншого боку, опертя на каральні органи є ще одним свідченням слабкості влади, яка не може компенсувати її ні ідеологічними чинниками, ні навіть здатністю викоринити корупцію в своїх рядах. Відповідно, репресивний потенціал законодавчих нововведень не варто переоцінювати: готовність влади починати масштабну боротьбу з інакомисленням прямо залежатиме як від її ресурсної забезпеченості, так і від ступеню консолідованості усіх секторів громадянського спротиву.

Висновки

Таким чином, прийняті 16 січня зміни до низки законів стали спробою влади залякати та посіяти зневіру серед учасників акцій протесту та створити нові інструменти контролю над незалежними ЗМІ та громадськими організаціями. Утім його деструктивний потенціал навряд чи одразу ж запрацює на повну силу внаслідок слабкості самого державного апарату. Доконаним фактом можна вважати те, що прийнятий закон став ще одною сходинкою на шляху втрати легітимності політичного режиму Віктора Януковича; питання полягає в тому, наскільки опозиційні політичні сили та громадянське суспільство готові трансформувати цю втрату легітимності в мирну зміну влади в країні.

«Україна у фокусі» – щотижневий інформаційно-аналітичний бюлетень Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» (<http://dif.org.ua>).

Аналітики фонду «ДІ»:

Ірина Бекешкіна

Марія Золкіна

Юлія Ільчук

Олексій Сидорчук

Головний редактор випуску: Ірина Філіпчук